

Juryrapport Wilhelminaring 2013

Het kostte de jury niet veel moeite om Hans van Houwelingen uit te roepen tot de laureaat van de Wilhelminaring 2013. Natuurlijk, dat komt in de eerste plaats doordat heeft Van Houwelingen de afgelopen twee decennia een indrukwekkende staat van dienst opgebouwd als maker van bijzondere en prikkelende beelden – met als bekendsten Blauw Jan, de roemruchte groep hagedissen in het Kleine Gartmanplantsoen in Amsterdam en Het tapijt, een ‘Perzisch tapijt’ van gekleurde stenen op de Amerhof in Utrecht en de Sluipweg waarlangs de dood heeft weten te ontsnappen, een pad van in onbruik geraakte grafstenen dat hij om het voormalige fort Vijfhuizen legde.

Echter, nog belangrijker acht de jury het dat Van Houwelingen zich de afgelopen jaren heeft ontwikkeld tot de belangrijkste en meest verrassende Nederlandse denker over de verhouding tussen beeldende kunst en openbare ruimte. Voor Van Houwelingen is het maken van een ‘buitenbeeld’ nooit vanzelfsprekend. Als hij een opdracht krijgt, of een voorstel doet voor een beeld in de openbare ruimte, onderzoekt hij altijd eerst minutieus de geschiedenis van zo’n plek, de manier waarop zo’n locatie functioneert maar vooral ook wat de functie van het kunstwerk op die plek wordt geacht te zijn – is het louter decoratie? Wordt het beeld geacht problemen op te lossen die niet op andere manieren kunnen worden verholpen? Steeds opnieuw destilleert Van Houwelingen uit dit complex van geschiedenis, sociologie en kunst verrassende artistieke oplossingen, waarbij hij vaak niet schroomt om in te grijpen in de bestaande stedelijk situatie. Van Houwelingen kan besluiten om geen beeld te maken, beelden te verwisselen, weg te halen, maar ook om ingrepen te doen die ver voorbij het domein van de beeldende kunst reiken – als Van Houwelingen de kans krijgt in te grijpen in de maatschappij, in de inrichting van de stad zal hij het zelden laten. De plek, het idee, het resultaat, is voor Van Houwelingen belangrijk dan het plaatsen van een beeld. Belangrijker zelfs dan kunst an sich.

Een van de eerste en bekendste voorbeelden van deze werkwijze, waarvoor de jury veel waardering heeft, is de Zuil van Lely, opgericht tussen 2002 en 2004. Dit werk ontstond omdat binnen de gemeente Lelystad de behoefte ontstond naar een herkenningspunt, een ‘landmark’ in de stad. Van Houwelingen stelde voor in het centrum van de stad een 32 meter hoge zuil op te richten van basaltblokken (het materiaal waarmee de polder werd drooggelegd) en daarop het beeld van ing. Cornelis Lely te plaatsen dat beeldhouwer Piet Esser in 1984 had vervaardigd. Dit leidde, eerst binnen de gemeente, later landelijk, tot felle discussies: mocht Van Houwelingen zich ‘zomaar’ het beeld van een collega kunstenaar toe-eigenen? Had Lelystad wel behoefte aan een generaal Nelson-achtig beeld? Uiteindelijk werd Essers beeld weer van de sokkel afgehaald en vervangen door een kopie van Mari Andriessé’s Lely-beeld dat al sinds 1954 bij de Afsluitdijk stond. Maar juist door Van Houwelingens werkwijze had Lelystad gekregen wat het wilde: een beeld dat iedereen kende, dat op aller lippen had gelegen. Het beeld vertelde een verhaal dat verder ging dan de stenen zelf.

Deze manier van werken is voor Van Houwelingen steeds belangrijker geworden. De afgelopen tien jaar heeft hij nog maar zelden zelf klei of gips of metaal ter hand genomen, maar zich vooral ontwikkeld tot een kunstenaar die confronterende concepten voor de

openbare ruimte ontwikkelt. Daarbij zijn het uitdagen, prikkelen en entameren van publiek debat evenzeer Van Houwelingens materiaal geworden als brons voor een traditionele beeldenmaker – voor Van Houwelingen bestaan beelden zeker zoveel in de geest als in het materiaal. Neem het idee dat hij in 2010 presenteerde voor een Nationaal Gastarbeidermonument in Rotterdam. Van Houwelingen besloot hiervoor geen nieuw beeld voor te stellen, maar het titelloze beeld van Naum Gabo dat al sinds 1957 voor de Rotterdamse Bijenkorf staat en sindsdien zwaar aan verval onderhevig was geraakt, te laten restaureren door voormalige gastarbeiders. Door deze restauratie, zo redeneerde Van Houwelingen, zou Gabo's beeld van een nieuwe verhalen, nieuwe betekenissen worden voorzien, en zo als vanzelf gaan verwijzen naar de innige band tussen de gastarbeiders en de stad. Het idee werd niet verwezenlijkt, maar tekenend voor Van Houwelingens praktijk is dat er zoveel over het plan werd gepraat en gediscussieerd, dat het Nationale Gastarbeidermonument alsnog is gaan leven – het idee leeft voort in verhalen en geschriften en er is nog steeds een groot aantal mensen dat niet langs het Gabo-beeld kan fietsen zonder aan het monument te denken. Dat is misschien wel de kern van Van Houwelingens werk: een kunstwerk hoeft niet perse te worden uitgevoerd om toch te kunnen resoneren, voort te bestaan, te leven in de hoofden van de toeschouwers. In die zin is Hans van Houwelingen een conceptueel beeldhouwer in de beste betekenis van het woord.

Voor de jury is Van Houwelingens kritische, innovatieve, maar zeker ook liefdevolle verhouding ten opzichte van beeldende kunst in de openbare ruimte de belangrijkste reden om hem de Wilhelminaring 2013 toe te kennen. Tegelijk spreekt ze met deze toekenning de hoop uit dat de gemeente Apeldoorn, mogelijk mede met steun van de laureaat, een vernieuwde frisse blik op de eigen beeldencollectie zal gaan werpen. Deze collectie is weliswaar groot en prominent in de stad aanwezig, maar dreigt ook aan een zekere mate van vanzelfsprekendheid ten prooi te vallen. Dat is precies wat Van Houwelingens werk voortdurend laat zien: dat beeldende kunst nooit vanzelfsprekend mag zijn, nooit mag leiden tot schouderophalen of berusting. Goede beeldende kunst, juist in de openbare ruimte, probeert steeds te prikkelen, te ontregelen of tot nadenken te stemmen – zowel de menselijke geest als zinnen op zoveel mogelijke manieren te beroeren. Hoe verrijkend kunst dan kan zijn, hoeveel kunst op deze manier aan de samenleving kan toevoegen bewijst het oeuvre van Hans van Houwelingen als geen ander.